

Isparta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Cephe Gerisi Faaliyetleri

Hasan BABACAN*

ÖZET

Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri, Osmanlı Devleti'nin son yıllarında farklı isim ve farklı amaçlarla kurulmuşlardı. Ancak Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ve İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine, Anadolu'da Türk ahalisine içeride ve dışarıda yapılanları protesto etmek onların haklarını savunmak amacıyla faaliyetlerini hızlandırmışlardı. Bu arada Osmanlı Hükümeti'nin güçsüz ve itibarsızlığı dolayısıyla meydana gelen siyasi boşluk ortamında da bir hükümet ve devlet gibi faaliyetlerde de bulunmaya başlamışlardır. Yeri geldiğinde askerî yeri geldiğinde de siyasi ve sosyal faaliyetlerde bulunmuşlar, devlet gibi davranmışlardır.

Anahtar kelimeler: *Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Millî Mücadele, Isparta, Kuvayı Milliye*

The Activities of Isparta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (Association for the Defence of The National Rights Group) Behind the Front Line

ABSTRACT

Associations for Defence of the National Rights were founded under different names and with different aims in the recent years of the Ottoman Empire. However, because of signing out Mondros Armistice and invasion of İzmir by Greeks, they accelerated their activities with the aim of protesting the interior and exterior events which were committed to the Turkish people in Anatolia. Meanwhile, they started to function as a government and state in the political gap which had emerged because of the weakness and disfavor of the Ottoman Empire. When it is appropriate they had military, political or social functions and they behaved as a state.

Keywords: *Association for Defence of the National Rights, War of Independence, Isparta, Turkish Revolutionaries.*

Giriş

Millî Mücadele'nin başlamasına önyak olan hareketin ve cemiyetlerin öncülüğünü yapan millî kuruluş, Müdafaa-i Milliye Cemiyetidir. Bu cemiyet, Balkan Savaşları'nda Osmanlı Devleti'nin uğradığı büyük yenilgiler üzerine Osmanlı toplumunun içinde bulunduğu, askerî, siyasi, sosyal ve psikolojik çöküntü içerisinde kurulmuştu. Bu kötü günlerde Osmanlı toplumu akla gelebilecek her türlü ayrılık ve kargaşa içerisinde çalkalanmaktaydı. İşte Müdafaa-i Milliye, bu ayrılıkçı fikir ve çatışmaların üstünde, toplumda çöküşü önleyebilecek değerler etrafında oluşan asgari müştereklerin hatırlanması düşüncesiyle ortaya çıkmıştı. Bulgarların Edirne'nin de düşmesiyle bütün Trakya topraklarını ele geçirmesi ve Çatalca önlerine kadar gelmesi üzerine, Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, tabii bir korunma mekanizması ve refleksi olarak İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından 1 Şubat 1913 tarihinde kurulmuştu¹.

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin fikri temelleri ve amaçları üzerine, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından, İtilaf Devletleri'nin yardım ve teşvikleriyle

* Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, drbasanbabacan@gmail.com

¹ Zeki Çevik, *Millî Mücadele'de Müdafaa-i Hukuk'tan Halk Fırkası'na Geçiş (1918-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2002, s. 54-59.

Yunanlıların 15 Mayıs 1919'da İzmir'e çıkması üzerine Müdafaa-i Hukuk hareketi bütün Anadolu'da yeşermeye ve yayılmaya başladı. Bu hareket etrafında cemiyetler, kuruldukları bölgelerin Türk yurdu olduğunu tarihi, kültürel ve coğrafi olarak ispat etmeyi amaçlıyorlardı.

Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri; millî bağımsızlığa ulaşmak amacıyla Türk Milleti'nin, vatanı düşman işgallerine karşı savunmak, memleket topraklarının paylaşılmasını önlemek ve insan haklarını korumak gibi yüce duygularla millî uyanış ve şahlanışın fiiliyata dökülmüş ifadesidir. Bu ruhla kurulan cemiyetler kısa sürede memleketin genelinde hızla yayılarak örgütlenmeye yönelmiş, yerine göre Kuvâ-yı Milliye, Millî Müfrezeler, Milis Kuvvetleri gibi isimlerle gönüllü birlikler oluşturulmuştur.

Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri, Anadolu'nun dört bir yanında kurulmuş ve belki birbiriyle organik bağ kuramamış bile olsa, kendi içlerinde organize hareket edebiliyorlardı. Bu cemiyetlerin hareketleri ilk başlarda İstanbul'dan görüleliyordu. Anadolu'ya ayak basıncaya kadar Mustafa Kemal Paşa da görememişti. Paşa, "İstanbul'da iken milletin bu kadar kuvvetli ve az vakitte felaketlere karşı bu derece uyanık olduğunu tahayyül edemezdim" diyordu².

Erzurum Kongresi ve Özellikle Sivas Kongresi'nin ardından bu cemiyetlerin tek çatı altında toplanmasının ardından cemiyetler, Millî Mücadele'nin cephelerde devam ettiği günlerde, mücadelenin sonuna kadar silahlı mücadeleye maddî manevî katkılarını sürdürmüşlerdir. Bir yandan cephede silahlı mücadele devam ederken, cemiyetler asker, silah, para ve mühimmat yardımlarında bulunurken, diğer yandan cephe gerisinde de bir hükümet gibi davranıyor, memleket genelinde siyasi ve idari otorite boşluğunu gidermeye çalışıyorlardı. Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin cephe gerisi faaliyetlerini genel hatlarıyla; asker alma, sağlık, eğitim, imar, propaganda ve bağış toplama gibi ana başlıklar altında toplamak mümkündür.

1- Asker alma faaliyetleri

İzmir'in işgalinin hemen ardından Yunanlıların yakın yerlerden başlayarak bölgeyi işgal etmesi üzerine, direniş amacıyla millî milis kuvvetleri oluşmaya başlamıştı. Mondros Mütarekesi gereğince, askeri makamların bilgisi dâhilinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin gayretleriyle bu direniş hareketleri destekleniyordu. Düşmanla sıcak temasın sağlandığı Aydın-Nazilli cephelerindeki kuvvetlerin takviye edilmesi için cephe gerisinden kuvvet takviyesi için milis kuvvetlerinin toplanması ve sevki gerekiyordu. Bu maksatla, bölgedeki Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri arasında ilk faaliyeti Denizli Heyet-i Milliyesinin yaptığı görülmüştür. 18 Temmuz 1919 günü seferberlik ilan eden Denizli Heyet-i Milliyesi, 1884-1898 doğumluları silah altına çağırılmıştı. Bu davete uyup gelenler, Müftü Ahmet Hulusi Efendi tarafından dini törenle cepheye sevk ediliyordu.

Bunların yanında Demirci Mehmet Efe ve Aydın ve Havalisi Kuvâ-yı Milliye Komutanı Hacı Şükrü'nün de milis toplanmasında çok gayret gösterdikleri görülyordu. Demirci Mehmet Efe, 20 Temmuz 1919'da yayınladığı bir beyanname ile 1884-1898 doğumlu efradın silah, teçhizat ve elbiseleriyle kırk saat içinde şubelerine müracaat etmelerini istedi. Emre uymayanların, evladını göndermeyenlerin derhal

² Zeki Çevik, a.g.e., s. 52-53.

yakalanarak muhakemesiz idam edileceği, evlerinin yakılacağı da ayrıca bildiriliyordu. Aradan üç gün geçmeden Denizli ve Tavas Heyet-i Milliyelerinin çalışmalarıyla 150-200 mevcutlu bir kuvvet toplanmış, 23 Temmuzda da cepheye gönderilmişlerdi. Ayrıca, Hacı Şükrü yayınladığı beyannamede; kalbi vatan aşkıyla çarpan ne kadar yedek subay varsa Kuvâ-yı Milliye'ye katılmalarını ve kendilerine Osmanlı ordusunda verilen tahsisat kadar maaş verileceğini tebliğ etmişti. Bu beyannamenin yayınlanmasından kısa süre sonra Acıpayam'dan Denizli'ye altı yedek subay ve çok sayıda efrat gelmişti, bunlar da cepheye sevk edilmişlerdi³.

Denizli bölgesinde bunlar olurken, örneğin Isparta taraflarında da Eylül 1919'da Kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin faaliyetleri neticesinde, Askerlik şubesi başkanının da Cemiyetin yönetimine alınması üzerine, Cemiyet Isparta ve kazalarından asker toplama, halkın elindeki silahları teslim etmesi yönünde halka beyanname yayınlama kararı almıştır⁴. Yayınlanan beyannamelerin ardından, Isparta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti bölgeden asker toplamaya başlamıştır. Ayrıca ilçe Heyet-i Milliyelerine yazılan yazılarda milli efradın toplanması ve sevkinde dikkat edilecek hususlar tebliğ edilmişti⁵.

³ Nuri Köstüklü, *Millî Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları*, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara 1999, s. 121-122.

⁴ Hasan Babacan, "Isparta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Faaliyetleri ve Yazışmalarına Dair Bir Defter", *Askeri Tarih Bülteni*, Sayı 46, Şubat 1999, s. 177.

⁵ No: 164; 5.11.1335 **Uluborlu, Yalvaç, Karağaç, Eğirdir Heyet-i Milliyelerine,**

Madde I- Millî efradın celp ve toplanması hususunda mevadd-ı mühimme aşağıda gösterilmiştir.

a- Celp ve sevkleri kuva-yı hükümet ve milliye ile temin edilmekle beraber kendilerinin pek mühim ve meşru bir vazifeyi diniye ve vataniye ile mükellef olduklarını bir takım irşat heyetleriyle Müslümanlara anlatılmalı.

b- Muamelata vakıf mütekaat zabitan ve zevat-ı saire ile ve heyetinizin kontrolü altında evvela askerlik şubesi, sevk ve işe komisyonları teşkili her komisyona birer reis ikişer aza miktarı kâfi yazıcı ve bir katip.

c- Muhitinizin kabiliyetine göre 309'dan aşağıya doğru üçer veya beşer senelik olarak tedrici bir surette 1290 tevellüdüne kadar ikmal edilmeli.

d- Şubelerde alacağınız künyeleri tahkikata istinaden silâh altı defteri tanzimi hak ve silintiden ari olarak bedel-i nakdi, tecil, mezuniyet, tebdil-i hava ile kayıtları ve hitam müddetlerinde sevkleri hizmeti muvazzafasına mukabil mukaddema bedel verenler 6 sene muafiyetten istifade edemeyeceklerinden emsaliyle muamele ifası.

e- Gerek efrat ve gerekse hayvanatı tesellüm edilecek mahallerinden musaddak sevk defteri ve tasellüm faturaları lâzımdır.

f- Tabip raporu olmaksızın bir fert geriye bırakılmayacak silahsızlığı şube kaydıyla bâ-rapor musaddak olsa da sû-i istimale uğramaksızın tekrar muayeneleri.

g- Heyetin etibba tarafından musaddak muayene defteri tanzimi ve terk edilenlere heyetinizin resmi mühürü ve riyasetten musaddak vesika verilmesi.

h- Muamelât-ı umumiyenizde müsellâh ve gayr-i müsellâh sınıflar muktedir yazıcı istihdamı ve şube yazıcılarının muaveneti.

ı- Efrat ve saire için şayan-ı itimat ve heyetiniz emrinde sevk memuru istihdamı, firari ve bakaya için takip müfrezeleri teşkili, yalnız lüzumundan fazla olmaması.

k- Bedel-i nakdi emri ahir mucibince bir defaya mahsus olarak 200 liradır. Bedel için asker alma komisyonunuz muameleli evrakını yapar parayı heyetiniz alır. Makbuzunu vezne verir, hesabını ayrı tutarsınız.

Madde II- Mesail-i mühimmenizde jandarmanın muavenetini temin için takım kumandanlarını heyetiniz emrinde mıntika kumandanı sıfatıyla tanzif ediniz. Bayram Kodaman-Hasan Babacan, *Hafız İbrahim Demiralay'ın Hatıratı ve Isparta'da Millî Mücadele İle İlgili Belgeler*, Göltaş Kültür Dizisi, Isparta 1998, s. 164-165.

Bu faaliyetlerden bir ay sonra 5 Aralıkta Demirci Mehmet Efe Isparta'ya geldi ve Isparta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne, halkın elindeki silahların derhal toplanmasını ve 1892-1893 doğumlulardan Isparta'nın 1000, Burdur'un 500, Tefenni'nin 200 asker toplayıp cepheye göndermesini bildirmişti. Isparta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, hissesine düşen 1000 asker toplanması görevini ilçelere pay ederek derhal hazırlıklara girişti⁶. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti aldığı karar gereği, toplanan askerlerin her türlü ihtiyacını karşılıyordu. Bunlar arasında, giyim kuşamı, kullanacağı silahlar, cep harçlıkları, tütün ihtiyaçları yer alıyordu. Hatta geride kalan ailelerinin geçimlerinin temini ve varsa borçlarının ödenmesi yoluna da gidiliyordu.

2- Cephelerin İkmali ve Bağış Toplanması

Cephelerde, milis kuvvetlerinin kullandıkları silahların önemli bir kısmı ordunun levazım depolarından karşılanıyordu. Bazı yerlerde valiler Osmanlı Hükümetinden aldıkları talimatları uygulayarak bu silahların cephelerdeki birliklere aktarılmasına engel oldukları da görülüyordu. Bu arada halkın elindeki silahlar da toplanarak cepheye gönderiliyordu. Isparta örneğinde olduğu gibi, bazı durumlarda da işgal kuvvetlerinden silah alma yoluna gidildiği de oluyordu. Elimizde İtalyanlardan silah satın alındığına dair kesin bilgiler olmamasına rağmen, bu konuda görüşmeler yapmak ve gerekirse satın almak amacıyla Antalya'ya İtalyanlarla görüşmeler yapmak için temsilcilerin gönderildiği bilinmektedir⁷.

Silah ve teçhizat yardımlarının yanında, yiyecek giyecek ve nakit ihtiyaçlarının karşılanması için de Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin faaliyetlerde bulunduğu görülüyordu. Örneğin Isparta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, 1919 yılı Ekim ayı başlarından itibaren köy ve nahiyelerden tahsil edilmek üzere erzak ve para toplanması görevini dağıttı. Yapılan bu görev dağıtımının hukuki dayanağı olarak da, Alaşehir Kongresi'nin 7. maddesi gösteriliyordu. Bu maddede "Yunanlılara karşı hareket devam ettikçe millî seferberlik umumî olup, herkes hizmet-i vataniye ile mükelleftir" deniyordu. Buna istinaden, Isparta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından nahiye ve ilçe milli heyetlerinden de bir iki kişinin bulunduğu heyetler oluşturularak köyler dolaşmış, her şahsın mali kudreti göz önüne alınarak yardımlar aynı ve nakdi olarak tahsil ediliyordu⁸.

Özellikle Nazilli Cephesine iç kesimlerden toplanan ve gönderilen yardımlar erzak ve para yardımı şeklinde idi. Toplanan yiyecek maddeleri arasında buğday, patates, arpa, fasulye, soğan, sadeyağ yer almaktaydı. Ayrıca çadır elbise, çorap gibi malzemenin de tedarik edilerek cepheye gönderildiği görülmekteydi⁹.

Cephenin ikmal masraflarının artması, halkın da ekonomik gücünün kısıtlı olması sebebiyle yeni para kaynaklarının bulunması gerekiyordu. Bunun için Nazilli Heyet-i Milliyesi, her vilayetin kendi şartlarına göre şehirlerine giren ve çıkan ticari mallardan oktruva vergisi tahsil etmesinin uygun olacağı kararına vardı ve bu konuda özellikle Batı Anadolu'daki Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine gerekli emirler verilmişti. Bu verginin tahsiline başlandıktan sonra cemiyetlerin gelirlerinin önemli ölçüde arttığı

⁶ B. Kodaman-H. Babacan, a.g.e., s. 175; Nuri Köstüklü, a.g.e., s. 123.

⁷ Nuri Köstüklü, a.g.e., s. 133.

⁸ B. Kodaman-H. Babacan, a.g.e., s. 64-70; Nuri Köstüklü, a.g.e., s. 131.

⁹ B. Kodaman-H. Babacan, a.g.e., s. 201.

görölmeye başladı. Daha sonraki günlerde Maliye Vekâleti bu verginin kaldırıldığını bildirdiyse de Isparta örneğinde olduğu gibi bazı yerlerde bu uygulamanın devam ettiği görölüyordu¹⁰.

3- Sağlık Hizmetleri

Özellikle Batı Anadolu'da Yunanlılarla oluşturulan cephelerde meydana gelen çarpışmalarda yaralı ve hasta olanlar için öncelikle mevcut hastaneler hizmet veriyordu. Artık Nazilli ve Denizli'de bulunan hastaneler yetersiz kalmaya başlamıştı. Çarpışmaların yoğun olduğu dönemlerde Refet Bey İstanbul'a giderek Kızılay'dan bu konuda yardım istedi. Kızılay İstanbul'dan Nazilli'ye bir seyyar hastane göndermişti. Bu hastane büyük hizmetlerde bulunuyordu. Nazilli'nin düşman eline geçmesinin ardından bu seyyar Kızılay hastanesi Isparta'ya nakledilmek zorunda kaldı.

Ali İhsan (Sabis) Paşa'nın Aydın ve Uşak cephelerine atanmasının ardından bu bölgelerdeki çarpışmalarda yaralanan askerler için Isparta'da 2000 yataklı bir hastane yapılması kararlaştırılmıştı. Bu kadar yatak kapasitesini barındıracak mevcut bina bulunmadığı için, Çayboyu mevkiinde, 1914 depreminden zarar görmemiş ve Rumların boşalttığı bir kısım evlere el konulmuş ve hastane olarak tefriş edilmişti. Halkın gayretleriyle de hastanenin ihtiyaçları en kısa zamanda karşılanıyor, yeni binalar tedarik edilmeye çalışılıyordu. Hastaneye gelen hastaların ve onlara hizmet eden hademelerin elbiseleri de Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin imkânlarıyla karşılanmaya çalışılıyordu. Yaralı ve müstahdemlerin çarşaf, don, gömlek, yastık yüzü gibi ihtiyaçlarının giderilmesi için gerekli olan Amerikan bezinin temin edilmesi için Isparta, Burdur ve Denizli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri faaliyetlerde bulunmaktaydı¹¹.

Nazilli'nin düşman eline düşmesinden sonra Kızılay Hastanesi'nin de Isparta'ya nakli gündeme gelince, hastane heyeti 500 yataklık bir bina talebinde bulunmuştu¹². Bu talebi karşılayacak bir bina bulunmadığı için mecburen hükümet konağı boşaltılarak bütün ihtiyaçları karşılanarak 1 Ocak 1922'de resmi açılışı yapılmıştı. Açılışa katılanlar arasında burada görev de yapan, Halide Edip ve Doktor Mîm Kemal (Öke) Bey de vardı. Mîm Kemal Bey'den başka hastanede yedi doktor daha görev yapıyordu. Başta Mîm Kemal Bey olmak üzere burada görev yapan doktorlar, yaralıların tedavisi konusunda insanüstü gayretler sarf ediyorlardı.

4- Eğitim Hizmetleri

Cephelerde düşmanla silahlı çatışmalar devam ederken, cephe gerisinde de cehaletle mücadelenin devam etmesi gerekiyordu. Bunun için de eğitim alanında hiçbir idari ve ekonomik boşluğa meydan verilmemeye çalışılıyordu. Öteden beri devam eden eğitim programları uygulanmaya devam ediliyor. Programın eksik ve yetersiz görülen kısımlarının değiştirilmesi amacıyla müfettiş getirtilerek gerekli tedbirlerin alınmaya gayret ediliyordu¹³.

¹⁰ Hasan Babacan, "Milli Mücadelenin Gelir Kaynaklarından Okruva Vergisi ve Isparta Örneği", *Araştırmalar*, Isparta, 1999, Yıl: 1, Sayı: 1, s. 113-122; Nuri Köstüklü, a.g.e., s. 141-142.

¹¹ Hasan Babacan, A.g.m., s. 219.

¹² Böcüzade Süleyman Sami, *Kuruluşundan Bugüne Kadar Isparta Tarihi*, İstanbul 1983, s. 386; Nuri Köstüklü, a.g.e., s. 149-151.

¹³ Hasan Babacan, a.g.m., s. 179.

Osmanlı Devletinin savaş sonrası durumu sebebiyle uzun müddettir birçok devlet memurunda olduğu gibi öğretmenlerin de maaşlarının verilemediği biliniyordu. Eğitim öğretimin aksamaması için örneğin, Isparta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin, öğretmenlerin maaşlarının aksatılmadan ödenmesi için gerekli tedbirleri alma yoluna gittiği görülüyordu¹⁴. Öğretmenlerin seyahat ve şehir dışındaki işlerini takip edebilmek için de Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden izin almak gerektiği kararına varılmıştı¹⁵. Bu bakımdan da Cemiyetin eğitimin yönetimini de üstlendiğini söylemek mümkündür.

5- İmar Faaliyetleri

Öte yandan, cephede düşmana karşı mücadele için her türlü malzeme ve teçhizat için hazırlıklar yapılırken, eğitim öğretimin de devam etmesi için mevcut okulların tamir edilmesi, bakıma muhtaç binaların da tamiri yoluna gidildiği görülüyordu. Okullarda öğrencilerin ihtiyacı ve temizliği için suyollarının tamiri için de ödenekler ayrıldığı ve işlerin en kısa zamanda tamamlanmaya çalışıldığı görülmekteydi¹⁶.

Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin cephe gerisi faaliyeti olarak, yarım kalmış camilerin inşaatlarının tamamlanması veya bakımlarının yapılması için tahsisat ayrılması gibi konularla da ilgilendiği dikkat çekmekteydi¹⁷.

6- Diğer Faaliyetler

Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin asayiş ve sosyal düzen konusunda oluşan ve oluşabilecek otorite boşluğunu gidermek amacıyla bir takım tedbirler de alma gayretinde olduklarını görüyoruz. Örneğin, Isparta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, toplumda asayişin bozulmaması için, rakı, kumar ve fuhşiyatın kesinlikle yasak olduğu ve buna uymayanların ağır şekilde cezalandırılacağı yönünde beyannameler yayınlayarak şehir merkezi ve ilçelerde halka dağıtılması kararı almıştı¹⁸.

Hatta şehirlerde ve ilçelerde sarhoş dolaşarak, halkı rahatsız eden bazı kimselerin tespiti üzerine, millî haysiyet ve onurumuzu lekeleyecek bu tür davranışları yapanların derhal mahkemeye sevk edilmelerinin sağlandığı ve çeşitli cezalara çarptırıldığı tespit edilmektedir. Öte yandan, Isparta'da faaliyet gösteren bir kısım hayat kadınlarının derhal şehir dışına çıkarılmaları yönünde de tedbirler alındığı görülmektedir¹⁹.

¹⁴ Hasan Babacan, a.g.m., s. 177.

¹⁵ Hasan Babacan, a.g.m., s. 184.

¹⁶ Hasan Babacan, a.g.m., s. 203.

¹⁷ Hasan Babacan, a.g.m., s. 191 ve 205.

¹⁸ Hasan Babacan, a.g.m., s. 177.

¹⁹ Hasan Babacan, a.g.m., s. 203.

Sonuç

Yunanlıların İzmir’i çıkışını müteakip Türk milletinin gösterdiği toplumsal refleks gereği kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri, yukarıda değindiğimiz gibi özellikle Batı Anadolu’da cephenin açılması ve mücadelenin resmen başlamasıyla, bu hareketi yönetmeye başlamıştır. Bir yandan cephenin ihtiyaçlarını temin ederken öte yandan, Osmanlı Devleti’nin fiilen sona ermesinden kaynaklanan otorite boşluğunu kapatma gayreti içinde de olmuşlardır. Diğer bir deyişle, kuruldukları bölgelerde bir hükümet gibi davranmışlar, askeri, siyasi, idari, adli pek çok konuda bağımsız karar alma cesaretini göstermişlerdir. Yeri geldiğinde vergi ihdas ederek bunları toplamış, bazen suçluları cezalandırmış, asker almış, milletin geleceğini ilgilendiren eğitim konusunda kararlar alarak uygulamaktan çekinmemiştir. Cephede milis kuvvetlerimiz veya ordumuz düşmanla mücadele ederken, cephe gerisinde Cemiyetler bölgesel hükümetler şeklinde faaliyetlerini yürütüyorlar, toplumun bilinçlendirilmesi, millî duygularının ayakta tutulması için propaganda faaliyetlerinden de gergi durmuyorlardı.

Kaynakça

- BABACAN, Hasan, “Isparta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin Faaliyetleri ve Yazışmalarına Dair Bir Defter”, *Askeri Tarih Bülteni*, Sayı 46, Şubat 1999, s. 177.
- BABACAN, Hasan, “Millî Mücadelenin Gelir Kaynaklarından Oktruva Vergisi ve Isparta Örneği”, *Araştırmalar*, Isparta, 1999, Yıl: 1, Sayı: 1, s. 113-122
- BÖCÜZADE SÜLEYMAN SAMİ, *Kuruluşundan Bugüne Kadar Isparta Tarihi*, İstanbul 1983.
- ÇEVİK, Zeki, *Millî Mücadele’de Müdafaa-i Hukuk’tan Halk Fırkası’na Geçiş (1918-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2002.
- KODAMAN, Bayram-Hasan Babacan, *Hafız İbrahim Demiralay’ın Hatıratı ve Isparta’da Millî Mücadele İle İlgili Belgeler*, Göltaş Kültür Dizisi, Isparta 1998, s. 164-165.
- KÖSTÜKLÜ, Nuri, *Millî Mücadele’de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları*, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara 1999.